

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

66

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת כי תבוא - אלול תשע"ב

וכשהיה מקבל עליה בימים הנוראים היה בוכה מרוב התרגשות, כי נזכר באימת הדין, מפני שלמד בצעירותו בוואלוז'ין אצל הנצי"ב, ושם ראה מה היא אימת הדין, ואפילו שכל השנה כולה היה שוכח מזה, בימים נוראים היה נזכר ומתרגש עד כדי בכייה.

והיום אין בינינו אנשים כאלו שראו גדולי יראה כמו הנצי"ב, מפני ירידת הדורות, וכל דור שעובר, המושפע הוא פחות מן המשפיע, וממילא ההשפעה יורדת, כי מאחר שהמשפיע יותר קטן, גם המושפע הוא יותר קטן, ואנחנו רק יודעים שיש יום הדין, וככל שמתבוננים יותר וחושבים על זה, כך מקבלים אימת הדין.

ושמעתי ממרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל שאמר כי העצה בחודש אלול היא לזכור שעכשיו אלול, עצם המחשבה שעכשיו זה אלול ועומדים לפני יום הדין, זה לבד מוסיף חיזוק ומעורר לחזור בתשובה.

אבל צריכים שהתשובה תהיה תשובה קיימת ולא רק זמנית, כי אמנם עכשיו יש התעוררות ונזהרים יותר ומדקדקים במצוות, אבל כדי שהמצב הזה יישאר קיים, לזה צריך שינוי ההשקפה על החיים, מהו עיקר תכלית האדם, עולם הבא או עולם הזה, ומי שהעולם הזה עיקר אצלו עלול להגיע לידי שכחת הקב"ה, כמו שכתוב (דברים ח, יב) "פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת את השם אלוקיך", וכתוב עוד (שם לב, טו) "וישמך ישורון ויבעט".

ואילו אם זוכרים שיש עולם הבא, אזי כל החיים מתנהלים בצורה אחרת, ולפני כל מעשה שעושים, חושבים מה עם העולם הבא, וכמו בגשמיות שעושים חשבונות תמיד האם כדאי או לא כדאי, כך גם ברוחניות צריכים לעשות חשבון אם זה רווח או הפסד, ואם העיקר הוא העולם הבא והכל הולך לפי חשבונות של עולם הבא, זוהי כבר תשובה שלמה. אך עלינו לדעת כיצד עושים שכל המעשים יהיו מחושבים עם חשבונות של עולם הבא?

הדרך לזה היא כמו שכתוב (משלי ג, ו) "בכל דרכיך דעהו", שכל מעשה שאדם עושה יהיה לשם שמים, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (ג, ג) כי אדם שישן עם כוונה כדי שיהיה בריא ויהיו לו כוחות לעבודת השם, נמצאת שינה שלו עבודה למקום, והוא עובד השם בשנתו, מי שכל מעשיו לשם שמים אזי כל היום אצלו זה עבודת השם, וגם כשהוא אוכל וישן הוא עובד השם, אבל זהו רק אם חיים עם החשבון הזה, שכל צרכי הגוף הם לצורך עבודת השם.

והנה כתוב במיכה (ו, ו-ח) "במה אקדם השם אכף לאלוקי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה; הירצה השם באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי; הגיד לך אדם מה טוב ומה השם דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך".

וכתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, כה) כי נאמרו כאן שתי שאלות, שאלה אחת "במה אקדם השם" בתור הכרת הטוב על החסדים והטובות שקיבלתי ממנו, כיצד אפשר לשלם על זה? ועוד שאלה "במה אכף לאלוקי מרום" מלשון הכנעה וכפיפות על החטאים, איך מתקנים את החטאים, וכיצד מתרצים ומכפרים עליהם, להסיר את הקפיידא ולהניצל מדינה של גיהנום?

הנה כבר הרבה דורות שיש ירידה בהרגשת חרדת האלול, וכמו שכתב הגאון רבי ישראל סלנטר באור ישראל (מכתב י"ד) "מלפנים כאשר ידעתי כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קדוש אלול", רבי ישראל מתאר שבדור שלפניו הייתה פלצות ופחד בחודש אלול מאימת הדין, ואילו בזמנו כתב הגר"ס כי "חרדת האלול כמעט נכבתה", ויש רק דרגה קטנה מאד של אימת הדין, כך היה לפני כמאה וחמישים שנה בזמן רבי ישראל סלנטר, שעדיין לא נכבתה חרדת האלול לגמרי, והרגישו קצת את אימת הדין.

ושמעתי לפני הרבה שנים מאדם זקן מסלוצק שתיאר מה שראה בצעירותו לפני קרוב למאה שנה, שבשוק עמדו העגלונים, שזהו המקצוע הפשוט ביותר שהיה פעם, וכשהייתה פורצת ביניהם איזה מריבה או סכסוך בחודש אלול, היה האחד אומר לחברו כיצד אתה מדבר! הרי עכשיו אלול! כך היה מפחיד אותו עם אלול, כי אלול היה מפיל פחד על האנשים הפשוטים ביותר, זה היה לפני קרוב למאה שנה, כשעדיין נשאר משהו מאימת הדין.

ואמר לי אדם שאינו מבוגר כל כך, שהוא זוכר מלפני כמה שנים שהיה מתגורר באחת מערי השדה, והיו שם בעלי בתים ואנשים פשוטים, והרגיש שם את אימת הדין וחרדת האלול, אבל כאן בני ברק אינו מרגיש את אימת הדין, במקום תורה בקרב בני תורה לא רואים את אימת הדין, עד כדי כך! זה כבר לא "כמעט נכבתה" אלא ממש נכבתה, לא רואים את חרדת האלול, ואמנם מן הסתם יש משהו בלב, אבל אין זה ניכר.

מה היא הסיבה לירידת הדורות? זה לא תלוי בגאונות ולא בצדקות אלא ביראת שמים, וכמו שביאר הגר"ס שם כי הסיבה לירידת הדורות בהרגשת חרדת האלול היא "כאשר ספו תמו גדולי היראים אשר חרדתם מאימת המשפט התראה על פניהם ועשתה רושם בלב הסרים אחריהם".

והיינו כי בדורות הקודמים היו גדולי יראה שאימת המשפט הייתה ניכרת על פניהם, וזה היה עושה רושם על הציבור ומשפיע להרגיש את חרדת האלול, אבל היום כבר אין גדולי יראה שישפיעו יראת שמים כמו שהיה פעם, וכדי לקבל יראת שמים צריכים לקבל השפעה על ידי שרואים גדולי יראה, וכיון שספו תמו גדולי היראים, נתמעטה היראה, וכבר לא מרגישים את חרדת האלול.

ושמעתי על אדם אחד לפני שנים רבות, שנסע לאחד מגדולי הצדיקים באותה תקופה, וחזר משם מלא התפעלות והתרשם מאד ממנו, ושאלו אותו מה ראית שגרם לך להתפעל כל כך, והשיב כי ראה אצלו שיש ריבונו של עולם, ושאלו אותו וכי לא ידעת זאת עד עכשיו? ואמר להם כי אמנם עד עכשיו ידעתי אך לא ראיתי, וכשהלכתי אצל הצדיק ראיתי בחוש שיש ריבונו של עולם. יש הבדל גדול אם יודעים או שרואים בחוש, וכשרואים את אימת הדין זה משפיע, אך גם כשלא רואים אם נזכרים זה משפיע משהו.

וראיתי בעיני בעלי בתים פשוטים מאד, שהיו מרגישים את אימת הדין, והכרתי אדם דתי פקיד בבנק שהיה מקבל קהל בגילוי ראש,

* נאמר בישיבת פוניבז', אלול תשס"ח.

ולקבל מידות טובות, זה שייך רק על ידי לימוד המוסר, כי בלי לימוד המוסר לא יודעים מה לתקן, ולא יודעים מהו החיסרון והיכן מונח החטא, ורק על ידי לימוד המוסר והכרת החטא אפשר להתהפך מרע לטוב.

והוסיף הגרי"ס שם כי ביחד עם לימוד המוסר צריכים גם תפילה על סייעתא דשמיא, כי מי שאינו מבקש לא עוזרים לו, ואם אדם חושב שהוא יכול בכוחות עצמו להתגבר על היצר הרע, הרי הוא כאומר גירא בעיניה דשטן (קידושין פא, א), ורק על ידי שני הדברים האלה: לימוד המוסר המביא להכרת החטא, יחד עם תפילה על סייעתא דשמיא, בזה אפשר להתהפך לאדם אחר ולחזור בתשובה שלמה, וכשעושה תשובה מאהבה אזי זדונות נעשות לו כזכויות (יומא פו, א) - כי הזדונות הביאו אותו לתשובה מאהבה, היינו לדרגה של אהבת השם.

ונמצא כי העצה לתשובה היא על ידי תפילה ולימוד המוסר, אבל זה לא מועיל ביום אחד, מפני שאי אפשר להשתנות בבת אחת, ואפילו אם במשך הזמן ישתנה ויתהפך מרע לטוב, הרי התשובה הגמורה תיקח זמן רב, ועלינו לדעת כיצד אפשר לזכות בדין מיד ועכשיו.

העצה הפשוטה לזה היא מה שכתב רבינו יונה בדרך השלישית (ב, ו) בדרכים המעוררות לתשובה "כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם. והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להיזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר".

והוסיף רבינו יונה שם "ומעת אשר קיבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצוות והמוסרים, ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה". אדם יכול להיות בעל תשובה גמור ברגע קטן, אם הוא שומע דברי מוסר, ומרגיש באמת שצריך תיקון, ומקבל על עצמו לקיים כל מה שישמע הלאה, אם יש קבלה אמיתית בלב לעשות כל מה שיידע, אזי ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול ונהפך לאיש אחר, וכבר מעכשיו יש לו שכר על כל המצוות שעתיד לקיים, ובשעה קלה נעשה צדיק גמור.

אבל כתב רבינו יונה תנאי לזה "ואחרי זאת, יום יום ידרוש וישקוד על דלתות מוכיחיו, וישכיל מכל מלמדיו", שצריך להמשיך בקביעות לשמוע דברי תוכחה, כי אם רק יום אחד הוא שומע תוכחה, אזי למחר ישכח מה ששמע, וצריך שכל הזמן יהיה המשך של קבלת דברי מוסר, לא לשכוח את חובת האדם בעולמו, אם זה נמשך בקביעות כל יום, במשך הזמן זה מוכרח להשפיע, שכל האופי והמעשים ישתנו.

והעצה הזאת מועילה לא רק בשמיעת דברי מוסר אלא גם בלימוד ספרי המוסר, כל אחד צריך ללמוד בספר מוסר שמשפיע עליו לפי טבעו ולפי כוחו, ועל ידי שממשיכים כך באופן תמידי זה משפיע, וההשפעה הזאת מביאה את האדם לידי השתנות גמורה.

זוהי העצה הקלה שמביאה את האדם לתשובה שלמה, והיא זכות גדולה ליום הדין, והלוואי שנזכה לזה!

**לזכות אסתר בת לאה
לזיווג הגון והצלחה בכל העניינים**

ועל זה באה התשובה "הגיד לך אדם מה טוב ומה השם דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך", והקדים הנביא ואמר שיש שני חלקים "מה טוב, ומה השם דורש ממך", כי זוהי טובת האדם אך יש בזה גם דרישה, שהקב"ה דורש מן האדם את טובתו, כמו כל הבריאה שנבראה לטובת האדם, וכשאדם אינו אוכל הוא מרגיש רעב, וזה לטובתו, שאם לא היה רעב היה נמנע מלאכול והיה מת ברעב, וכך גם ברוחניות כל הבריאה היא לטובת האדם, והקב"ה דורש מן האדם את מה שטוב לו, ומהו הטוב? - "כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך".

וביאר רבינו יונה שם בקצרה כי נאמרו כאן תשובות לשתי השאלות, "עשות משפט ואהבת חסד" זה תשובה על השאלה "במה אקדם השם", כי הכרת הטוב להקב"ה על חסדיו וטובותיו היא לעשות מעשים טובים מתוך אהבת חסד ומידות טובות, ועשות משפט בין אדם לחברו שלא יהיו עוולות בעולם, והתשובה לשאלה "במה אכף לאלוקי מרום" היא - "הצנע לכת עם אלוקיך", כיצד עושים תשובה על החטאים: על ידי שיתנהג בהצנע לכת ולא יפרסם את עצמו, ולא יחמוד כבוד עבור מעשיו הטובים, זהו עיקר ההכנעה והתשובה.

ועוד כתב רבינו יונה שם (א, כד) במעלת ההכנעה "ודע כי מעלות ההכנעה רבות, והמדרגה העליונה בהכנעה המחויבת מדרך התשובה, שיגדיל ויאדיר עבודת השם, ולא יחזיק טובה לעצמו, כי יקטן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם, על כן יכנע ויעבוד בהצנע, ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים, ולא יבקש תפארת על פעליו המפארים, ויסתירם מדעתם כפי היכולת", עכ"ל, וכשאדם נמצא במצב של הכנעה וענווה, הוא כבר לא יחטא עוד, כי המידות הטובות מועילות שלא יהיה קשה לו להתגבר על היצר הרע.

והנה כשם שכל הבריאה נבראה לטובת האדם, כך גם דיני שמים הם לטובתו, וצריך לדעת כי כשדנים אותו ביום הדין על העתיד, אין זה בתורת נקמה על העבר אלא לצורך תיקון הנפש, כי הנפש היא נצחית, וכדי שיהיה טוב נצחי יש דיני שמים, וכמו תרופה שהיא כואבת אבל מתרפאים על ידה, כך גם דיני שמים, גם הכאב שיש בהם מרפא את נפש האדם, שיחיה חיי נצח מאושרים.

וכמו שמצינו בגמרא (חגיגה טו, ב) על אלישע בן אבויה שלאחר פטירתו לא ידעו בבית דין של מעלה מה לעשות איתו, כי בגיהנום לא יכלו להכניסו מפני שלמד הרבה תורה, אבל גם גן עדן לא הגיע לו מפני שיצא לתרבות רעה, וכל אותו הזמן היה בכף הקלע, שלא נכנס לגן עדן ולא לגיהנום, ורבי מאיר שהיה תלמידו אמר מתי אמות ואעלה עשן מקברו, והיינו שימליץ טוב בעדו שיקבל גיהנום כדי שיוכל אחר כך להיכנס לעולם הבא, וכדאי לו לסבול ייסורים איומים של גיהנום, שאין לנו מושג מה הם, כדי לזכות בסוף לעולם הבא.

וכך גם כל דיני שמים הם לטובת האדם, כמו תרופה וניתוח שמכאיבים לחולה אך מרפאים אותו ומצילים את חייו, ויש הבדל בין דיני שמים לניתוח, כי ניתוח גורם כאבים, אבל לא הכאבים מרפאים אלא הניתוח, והכאבים הם בגלל הניתוח אך לא הם עצמם הרפואה, ואף על פי כן כדאי לסבול כאבים בשביל הרפואה שעל ידי הניתוח, ואילו דיני שמים הכאבים עצמם זה הרפואה, וכדאי לסבול כאבים של דיני שמים כדי לזכות לחיי נצח.

למעשה, הרי יש מצוה של תשובה, וכל אחד חייב בתשובה, וכיון שיש מצוה ודאי אפשר לקיים אותה, וכל אחד ואחד יכול לחזור בתשובה שלמה, ויש סייעתא דשמיא לזה, אם כן עלינו לדעת כיצד עושים זאת, ומה היא הדרך לזכות לתשובה שלמה.

ידוע מה שכתב הגרי"ס במכתבו, "אכן בכלל נודע אם כי הניסיון יורנו, להיות עובד השם ית"ש גם במדרגה נישאה, בלי לימוד המוסרי. אכן ההתהפכות מרע לטוב בלי מוסרי היא כמו בקשת הראיה בלי עין ושמיעה בלי אוזן", אדם יכול להיות עובד השם במדרגה נישאה, אבל להתהפך מרע לטוב ולשנות את הטבע, היינו לעקור את המידות הרעות